

Галина Лемко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Galyna Lemko,

candidate of pedagogical science
(Ph.D. in Pedagogy); associate professor;
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 37.013.42:316.61-058.862
ББК 74.66

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї

SOCIALIZATION OF ORPHANS AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE IN A FOSTER FAMILY

У статті охарактеризовано прийомну сім'ю як одну із альтернативних форм опіки та визначено особливості соціалізації дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах прийомної сім'ї.

Ключові слова: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, соціалізація, прийомна сім'я.

This paper describes the foster family as one of the alternative forms of care and peculiarities of socialization of orphans and children deprived of parental care in a foster family.

Keywords: orphans, children deprived of parental care, socialization, foster family.

В статье охарактеризованы приемную семью как одну из альтернативных форм опеки и определены особенности социализации детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки в условиях приемной семьи.

Ключевые слова: дети-сироты, дети, лишенные родительской опеки, социализация, семья.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні створюються сімейні форми опіки дітей-сирит і дітей, позбавлених батьківського піклування, що диктується соціальними потребами гуманістичного виховання, максимальним врахуванням інтересів дитини, необхідністю забезпечення оптимальних умов для її життєдіяльності, у випадку позбавлення родинного оточення. Однією із таких форм є прийомна сім'я.

Прийомна сім'я – це сім'я, яка добровільно взяла за закладів для дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування, від одного до чотирьох дітей для виховання і спільного проживання [2, с.295].

Загальна кількість рідних та прийомних дітей у родині не повинна перевищувати п'яти чоловік.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасне сирітство є певним наслідком недостатньої уваги суспільства до соціальних проблем сім'ї з дітьми. Поглиблює негативну ситуацію з дітьми-сиротами і прогресуюча тенденція порушення структури сім'ї, погіршення виховної роботи з дітьми та батьками.

На необхідність сімейного виховання для гармонійного розвитку дитини вказували видатні педагогі-гуманісти Г. Гмейнер, П. Лесгафт, О. Макаренко, І. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Проблеми сирітства, причини зростання соціального сирітства та соціальні наслідки позбавлення дітей батьківської опіки досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: С. Воскобойнікова, Б. Кобзар, А. Ліханов, Н. Міщенко, А. Нечаєва, В. Яковенко та ін.

Зміст, завдання та основні напрями соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу вивчали О. Яременко, А. Капська, Н. Комарова, Г. Бевз, Л. Волинець, Г. Лактіонова, Ж. Петрочко, І. Трубавіна та ін.

Мета статті – обґрунтувати значення прийомної сім'ї в системі соціалізації дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Виклад основного матеріалу. Сучасні процеси модернізації українського суспільства відбуваються на тлі руйнування ідеалів, переоцінки цінностей і, найчастіше, супроводжуються падінням моралі, підривом основ суспільного буття людей. Криза моральності є одним з факторів, які послабляють соціалізуючі функції сім'ї, що спровокували небувалий рецидив сирітства й дитячої бездоглядності в Україні.

Сімейним кодексом України, Законами України «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування» визначено пріоритетом влаштування дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування, саме сімейне виховання.

Законом України „Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” пріоритетними формами влаштування дитини, яка залишилася без батьківського піклування і потребує термінового влаштування, визначено усиновлення, оформлення опіки (піклування), влаштування у прийомну сім'ю, до дитячого будинку сімейного типу.

Створення прийомних сімей як сімейної форми опіки розпочалося у 1998 році. Активний розвиток прийомної сім'ї як соціального інституту відбувся після прийняття Закону України „Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” (№ 2342-IV від 13 січня 2005 року). Законом основними засадами державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування визначена пріоритетність сімейного влаштування дитини, яка залишилася без піклування батьків (стаття 3).

Визначення на державному рівні пріоритетності розвитку сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, сприяє розвитку інституту прийомної сім'ї в Україні.

Функціонування прийомних сімей регулюється Положенням про прийомну сім'ю, затвердженим у 2002 році Постановою Кабінету Міністрів України.

Метою створення прийомних сімей є забезпечення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Прийомні діти влаштовуються в сім'ю до досягнення вісімнадцятирічного віку або до закінчення навчання у професійно-технічних чи вищих навчальних закладах, але не пізніше досягнення ними 23-річного віку.

До прийомної сім'ї, крім дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, можуть бути влаштовані діти, у яких є батьки, але вони з певних причин не в змозі їх виховувати. У такій сім'ї також можуть виховуватися діти, батьки яких не позбавлені батьківських прав, але протягом деякого часу не спроможні виховувати своїх дітей у зв'язку з хворобою, перебуванням у місцях позбавлення волі тощо. У такому випадку дитина влаштовується у прийомну сім'ю на той проміжок часу, поки родичі не вирішать своїх проблем, які не дозволяють біологічним батькам забезпечувати необхідний рівень життя та розвитку дитини.

Діти, уражені ВІЛ-інфекцією, можуть влаштовуватися на виховання і спільне проживання у прийомні сім'ї за наявності відповідних висновків органів опіки та піклування і закладів охорони здоров'я, їх загальна кількість не повинна перевищувати трьох осіб. Влаштування у родини дітей з таким діагнозом потребує проходження прийомними батьками та спеціалістами, які здійснюють соціальний супровід, відповідної підготовки.

Під час перебування дитини у прийомній сім'ї держава виконує функції піклувальника через соціальних працівників і працівників органів опіки. Держава не тільки фінансує, а й контролює утримання й виховання дитини у прийомній сім'ї, надає допомогу, спрямовану на її розвиток і соціалізацію, організує соціальний супровід прийомної сім'ї й дитини. За дитиною-сиротою й дитиною, позбавленою батьківського піклування, що потрапила у прийомну сім'ю, зберігається статус дитини-сироти і всі пільги, якими вона має право користуватися.

Виховання дітей у прийомних сім'ях дає можливість зберегти для них найголовніший соціалізований чинник – сімейний. Це дозволить дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, пройти процес соціалізації у нормальних сімейних умовах, сформувати навички життя на прикладі членів родини, не почувати себе “вигнанцями” у суспільстві.

Однією з умов формування доброзичливого клімату в родині з приходом дитини-сироти, встановлення сімейних контактів з усіма її членами є надання письмової згоди усіх повнолітніх членів сім'ї на влаштування прийомної дитини. Така умова гарантує прийняття виваженого рішення про створення прийомної сім'ї усіма її членами, готовність усіх членів родини, а не тільки батьків, допомогти дитині, позбавленої батьківської опіки, знайти сімейний захист, розуміння і підтримку.

До осіб, які є потенційними прийомними батьками, висуваються певні медико-педагогічні вимоги, які певною мірою можна розглядати як гарантію створення у родині необхідних умов повноцінного виховання та розвитку прийомної дитини.

Кандидати у прийомні батьки обов'язково проходять курс підготовки, який розрахований на осмислення ними проблем, що виникнуть у зв'язку з приходом нового члена сім'ї – прийомної дитини.

Кандидатура батьків розглядається експертними комісіями при органах опіки та піклування, до складу яких входять психологи, педагоги, працівники освіти, органів опіки та піклування.

Проте, інститут прийомних сімей має на шляху свого розвитку безліч проблем. Основні з них можна згрупувати так:

1. Організаційні: виникають через невизначеність розмежування відповідальності місцевих виконавчих органів та прийомних сімей у цьому питанні, відсутність чітких обов'язків кожного. Необхідно розробити єдину державну політику щодо створення нових форм сімейної опіки та їх запровадження; не можна допускати, щоб через матеріальні проблеми окремих територій формувалася теза про непопулярність серед населення таких форм опіки.

2. Нормативно-правові: досі у правовому порядку не визначено статус прийомної сім'ї, положення про прийомну сім'ю має враховувати всі досягнення та проблеми існування дитячих будинків сімейного типу, як однієї з форм сімейної опіки.

3. Психолого-педагогічні: пов'язані з труднощами у вихованні розвитку та соціалізації дітей (корекція та компенсація недорозвитку, запущеність здоров'я дитини, подолання психічних душевних травм) [1, с. 24].

Одним із важливих аспектів позитивної діяльності прийомної сім'ї є соціалізація дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки.

Під соціалізацією розуміють процес становлення людини в системі соціальних відносин як компонента цієї системи, тобто людина стає частиною соціальної спільноти. При цьому відбувається засвоєння нею елементів культури, соціальних норм і цінностей та формування основних якостей особистості.

Соціалізація охоплює всі етапи людського життя, але її фундамент закладається в дитинстві. Від цього фундаменту залежать якості дитини – лідера або жертви суспільної системи. Від того, яким буде це дитинство, де воно відбувається, залежить подальша доля людини, її характер і тип особи. Соціалізацію можна вважати такою, що вдалася, якщо людина органічно включена в соціальні відносини і нормально функціонує в дорослих соціальних структурах, не відчуває себе викинутою за межі суспільних зв'язків, може самостійно долати труднощі, що виникають у неї. Подібне можливе тільки у випадку, якщо соціалізація протікала в повноцінній сім'ї.

Для дитини, яка виховувалася поза сім'єю, мікрочинники соціалізації мають іншу ієрархію, ніж для дитини, що виховується в традиційних умовах сім'ї. Найбільш значущими агентами соціалізації для неї виступають колектив однолітків, персонал соціальної служби. Для нормального входження дитини з групи соціальних сиріт у систему соціальних відносин необхідна спільна робота всіх структур, що забезпечують оволодіння підростаючою людиною комплексом соціальних ролей.

Сприятливі умови для соціалізації дитини в сім'ї:

- ставлення до дитини як до рівної;
- повага дитини, визнання її особистості;
- згода з дитиною, а не примус, підкорення волі батьків;
- оптимістична віра в можливість дитини, в її найкращі риси;
- справедливість та міра в заохоченнях і покараннях;
- створення відповідного поля можливо-стей для розвитку дитини;
- допомога дитині в задоволенні її потреб у пізнанні, самовираженні;
- визнання права дитини на власний вибір;
- створення доброзичливої атмосфери в сім'ї.

Висновки. Отож виховання дітей у прийомних сім'ях дає можливість зберегти для них найголовніший соціалізований чинник – сімейний. Це дозволить дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, пройти процес соціалізації у нормальних сімейних умовах, сформувати навички життя на прикладі членів родини, не почувати себе "вигнанцями" у суспільстві.

1. Дитина в прийомній сім'ї: Нотатки психолога / Г.М. Бевз, І.В. Пеша. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2001. – 101 с.

2. Соціальна педагогіка. Підручник / За ред. Капської А.Й. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.